

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
  - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
  - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
  - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
  - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
  - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
  - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examiner en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*
Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*
Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regel(s) vastgesteld:

Voor rekenfouten worden geen scorepunten afgetrokken. Wanneer echter de kandidaat bij een berekening kennelijk verzuimd heeft door schatting controle op het antwoord uit te oefenen, wordt voor deze fouten één scorepunt afgetrokken tot een maximum van drie scorepunten voor het hele examen.

Indien aan een gevraagde berekening geen eis is toegevoegd ten aanzien van de nauwkeurigheid van de afronding, dan elke juiste manier van afronding goed rekenen.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 1 Van drie naar twee schijven!

1 maximumscore 3

- (1) primaire
- (2) stijgt
- (3) daalt
- (4) daalt
- (5) denivellerend
- (6) nivellerend
- (7) stijgen

indien zeven antwoorden juist	3
indien zes of vijf antwoorden juist	2
indien vier of drie antwoorden juist	1
indien minder dan drie antwoorden juist	0

2 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- bij een belastbaar inkomen van € 40.000 hoort een belastingtarief van 36,93%

Berekende belasting: $0,3693 \times € 40.000 = € 14.772$

Te betalen belasting = berekende belasting – heffingskortingen =
 $€ 14.772 - € 1.406 - € 2.857 = € 10.509$

1

- De gemiddelde belastingdruk = $\frac{\text{te betalen belasting}}{\text{belastbaar inkomen}} \times 100\% =$

$\frac{€ 10.509}{€ 40.000} \times 100\% = 26,3\%$

Dit is lager dan 27,9%, dus de gemiddelde belastingdruk is gedaald 1

Vraag	Antwoord	Scores
3	maximumscore 2	
	Een voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Het gemiddelde besteedbaar inkomen neemt toe, waardoor de vraag naar producten stijgt, 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • en waardoor de productie stijgt (en daardoor de vraag naar arbeid kan stijgen) 	1
	of	
	<ul style="list-style-type: none"> • Het gemiddelde besteedbaar inkomen neemt toe, waardoor er lagere looneisen gesteld worden (ten behoeve van koopkrachtstijging) 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • en waardoor de concurrentiepositie verbetert, de (vraag en) productie stijgt (en daardoor de vraag naar arbeid kan stijgen) 	1
4	maximumscore 2	
	Een voorbeeld van een juist antwoord is:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Meer mensen (die eerder niet op zoek waren, en nu aangetrokken worden door de hogere netto beloning) zullen zich aanbieden op de arbeidsmarkt, en 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • dit extra aanbod van arbeid vermindert het effect van de daling van het aantal werklozen (en dit betekent dat de daling van de werkloosheid minder sterk is dan de stijging van de werkgelegenheid) 	1
	of	
	<ul style="list-style-type: none"> • Werknemers die in deeltijd werken (die niet op zoek waren naar extra arbeidsuren, en nu aangetrokken worden door de hogere netto beloning) zullen zich voor extra arbeidsuren aanbieden op de arbeidsmarkt, en 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • dit extra aanbod van arbeid vermindert het effect van de daling van het aantal werklozen (en dit betekent dat de daling van de werkloosheid minder sterk is dan de stijging van de werkgelegenheid) 	1
	of	
	<ul style="list-style-type: none"> • Mensen die werkloos zijn kunnen een andere opleiding / andere kwaliteiten hebben dan de gevraagde arbeid (er is sprake van kwalitatieve werkloosheid) 	1
	<ul style="list-style-type: none"> • waardoor de toegenomen werkgelegenheid maar ten dele vervuld kan worden door mensen die werkloos zijn (en de daling van de werkloosheid dus minder sterk is dan de stijging van de werkgelegenheid) 	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

5 maximumscore 2

Voorbeelden van een juiste benadering of berekening zijn:

- De prijsstijging van de goederen onder het lage tarief is (bij benadering) $9\% - 6\% = 3\%$ 1
- De inflatie is (bij benadering) 20% van $3\% \approx 0,6\%$ 1

of

- De nieuwe prijsindex van goederen onder het lage tarief is (prijs voor de tariefswijziging = 100):

$$\frac{109}{106} \times 100 = 102,83$$

De relatieve prijsstijging van deze goederen is $102,83\% - 100\% = 2,83\%$ 1

- De inflatie is 20% van $2,83\%$ is $0,57\% \approx 0,6\%$ 1

of

- Poud = 100

$$P_{\text{nieuw}} : 0,2 \times \frac{109}{106} \times 100 + (0,4 + 0,4) \times 100 = 100,566 \quad 1$$

- inflatie $\approx P_{\text{nieuw}} - P_{\text{oud}} = 100,566 - 100 = 0,5666 \approx 0,6\%$ 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 2 Huisvuil ophalen kan goedkoper?

6 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- $TK = TVK + TCK = 2.500 \times (\text{€}130 + \text{€}120 + \text{€}10) + \text{€} 130.000 = \text{€} 780.000$ 1
- $TO = Q \times P = 2.500 \times \text{€} 300 = \text{€} 750.000$
- tekort berekenen: $TO - TK = \text{€} 750.000 - \text{€} 780.000 = - \text{€} 30.000$ 1

7 maximumscore 3

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- verminderde loonkosten € 40.000
toegenomen investeringskosten € 20.000 1
- break-evenpoint berekenen:
 $TO = TVK + TCK$
 $\text{€} 300 \times Q = \text{€} 260 \times Q + \text{€} 110.000$
 $\text{€} 40 \times Q = \text{€} 110.000$
 $Q = 2.750$ huishoudens 1
- De gemeente heeft 2.500 huishoudens, terwijl kostendekking bij 2.750 huishoudens behaald wordt. Met een groei van 250 huishoudens is dit gerealiseerd 1

8 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

- De scholing van de chauffeur van de vuilnisvrachtwagen is heel specifiek 1
  - Indien het experiment mislukt kunnen de investeringskosten van deze scholing niet terugverdiend worden 1
- of
- De technische aanpassing is heel specifiek 1
  - Indien het experiment mislukt, kunnen de investeringskosten van deze aanpassing niet terugverdiend worden 1

9 maximumscore 2

Een voorbeeld van juist antwoord is:

- Door de verminderde kans op bedrijfsongevallen doen werknemers minder beroep op (publieke) voorzieningen zoals zorg / een arbeidsongeschiktheidsuitkering, oftewel 1
- kosten die (deels) door de samenleving betaald moeten worden en niet verdisconteerd zijn in de prijs voor het ophalen van huisvuil 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 3 Banken buiten spel?

10 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- Bij een eigen vermogen van € 150 miljoen, bedraagt de maximale toegestane kredietverlening $\frac{€ 150 \text{ miljoen}}{0,1} = € 1.500 \text{ miljoen}$ 1
- De kredietverlening moet met € 2.000 miljoen – € 1.500 miljoen = € 500 miljoen worden teruggebracht (om aan de vermogens eis te voldoen) 1

11 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- De ondernemer die geld uitleent heeft minder informatie dan de ondernemer die geld leent over (bijvoorbeeld) hoge schulden (kredietwaardigheid) / groot verloop personeel (bedrijfsvoering) / grote schommelingen in grondstofprijzen (bedrijfsrisico's) van de ondernemer die leent, 1
- dit is een probleem voor de ondernemer die geld uitleent omdat deze een (groter) risico loopt (dan zonder de informatieasymmetrie, bijvoorbeeld dat de rente / aflossing niet betaald wordt) 1

12 maximumscore 1

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

- informatie opvragen over de kredietwaardigheid van de ondernemer die wil lenen
- de boekhouding van de ondernemer die wil lenen controleren
- voorwaarden stellen aan het verstrekken van informatie over de bedrijfsvoering / de bedrijfsrisico's van de ondernemer die wil lenen

13 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- Het investeringsfonds kan meer risico nemen/krediet verlenen dan verantwoord is, 1
- omdat bij verlies de lasten aan de overheid kunnen worden doorberekend 1

14 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- De overheid krijgt meer belastinginkomsten, omdat de bedrijven (door kredietverlening) inkomen / omzet genereren 1
- De overheid heeft minder uitgaven aan werkloosheidsuitkeringen, als (door kredietverlening, via meer investeringen) meer mensen aan het werk komen, die anders werkloos blijven / als minder bedrijven failliet gaan 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 4 Het begrotingstekort daalt eindelijk

15 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- Het gerealiseerde bbp in 2013 is 603 miljard euro 1
- De boete is 0,2% van het bbp in 2013
 $0,002 \times 603 \text{ miljard euro} = 1,206 \text{ miljard euro}$
 De boete is minder dan 1,5 miljard, dus de uitspraak is onjuist 1

16 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- Door de boete kunnen bepaalde overheidsbestedingen in het jaar daarop verdrongen worden 1
- De boventrendmatige groei van de economie / van het bbp zal worden afgeremd doordat de overheidsbestedingen (vanwege de boete) verminderen. (Er is sprake van een hoogconjunctuur.) De (werking is anticyclisch dus de) uitspraak is onjuist 1

17 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

- De toekomstige generatie heeft (als gevolg van de vergrijzing) te maken met hogere overheidsuitgaven (aan AOW / zorgkosten) doordat het aandeel van ouderen in de bevolking stijgt / met lagere overheidsinkomsten doordat het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de samenleving daalt, 1
- en daarom moet het overheidstekort nu alvast verlaagd worden om te voorkomen dat (de staatsschuld verder stijgt en) toekomstige generaties (bovenop de hiervoor genoemde lasten ook) de lasten van de hogere staatsschuld moeten dragen 1

18 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- De staatsschuld is 471 miljard in 2015. De maximale overheidsschuld is 60% van het bbp.
 Het bbp moet groeien naar $\frac{471 \text{ miljard}}{0,60} = 785 \text{ miljard}$ 1
- De groei in procenten van het verwachte bbp in 2015 = $\frac{785 \text{ miljard}}{632 \text{ miljard}} \times 100\% = 124,2\%$
 De vereiste groei is dus $124,2\% - 100\% = 24,2\%$ 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 5 Krimpflatie

19 maximumscore 1

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

De consument krijgt voor hetzelfde geld minder product / de consument moet meer uitgeven om dezelfde hoeveelheid te kunnen consumeren.

20 maximumscore 2

Onderschatting.

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- Als de kostenstijging doorberekend zou zijn in de verkoopprijzen, zouden de verkoopprijzen gestegen zijn 1
- De prijzen zijn echter gelijk gebleven, waardoor de gemeten inflatie lager uitkomt dan dat deze was geweest als de krimpflatie wel doorberekend was 1

21 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- $(102,1 \times 12 + 102,5 \times 3 + 100,6 \times 5 + 100,6 \times 26 + 98,1 \times 14 + 101,3 \times 16 + 100,1 \times 24) / 100 = 100,5$ 1
- dus een stijging van $100,5 - 100,3 = 0,2$ procentpunt 1

22 maximumscore 4

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- Het effect van de grondstofprijsstijging op de GTK van een doos is:
 $GTK(\text{oude doos, oude grondstofprijs}) = 0,30 + 0,08 + 0,12 + 0,10 + 0,06 = \text{€ } 0,66$
 $GTK(\text{oude doos, nieuwe grondstofprijs}) = 0,30 + 0,08 + 0,12 + 0,10 \times 1,1 + 0,06 = \text{€ } 0,67$ 1

- Het effect van een vermindering van het aantal theezakjes per doos op de GTK van een doos is:

$$GTK(\text{nieuwe doos, nieuwe grondstofprijs}) = \frac{19}{20} \times \text{€ } 0,67 = \text{€ } 0,6365$$
 1

- $Q_{\text{oud}} = 1.500.000$ dozen
 $Q_{\text{nieuw}} = 1.500.000 \times 20 / 19 = 1.578.947$ dozen 1
- $(P = P_{\text{oud}} = P_{\text{nieuw}} = \text{€ } 1,20; G_{\text{Woud}} = \text{€ } 0,54)$
 $T_{\text{Woud}} = Q_{\text{oud}} \times G_{\text{Woud}} = 1.500.000 \times \text{€ } 0,54 = \text{€ } 810.000$
 $T_{\text{Wnieuw}} = Q_{\text{nieuw}} \times G_{\text{Wnieuw}} = Q_{\text{nieuw}} \times (P - G_{\text{TKnieuw}})$
 $= 1.578.947 \times (\text{€ } 1,20 - \text{€ } 0,6365)$
 $= 1.578.947 \times \text{€ } 0,5635 = \text{€ } 889.737$
 $\text{Winststijging} = T_{\text{Wnieuw}} - T_{\text{Woud}} = \text{€ } 79.737$ 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

23 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste verklaring is:

- De dominante strategie van Roy Bos is de inhoud verminderen, want als Celine Stevens de verkoopprijs verhoogt, dan kiest Roy Bos voor inhoud verminderen, want een winststijging van $6\% > 2\%$, en als Celine Stevens de inhoud vermindert, dan kiest Roy Bos voor inhoud verminderen, want een winststijging van $4\% > 1\%$.
De dominante strategie van Celine Stevens is de inhoud verminderen, want als Roy Bos de verkoopprijs verhoogt, dan kiest Celine Stevens voor inhoud verminderen, want een winststijging van $6\% > 2\%$, en als Roy Bos de inhoud vermindert, dan kiest Celine Stevens voor inhoud verminderen, want een winststijging van $4\% > 1\%$ 1
- Aangezien er geen andere uitkomst is waarbij beide partijen een hogere opbrengst hebben, is er geen sprake van een gevangenendilemma 1

Opgave 6 Inkt, het zwarte goud?

---

24 maximumscore 1

Dit zijn complementaire goederen, want ze zijn beide nodig om te printen.

25 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- De totale omzet van inktpatronen in 2021 is 5% hoger dan in 2018:
 $€ 9.300.000.000 \times 1,05 = € 9.765.000.000$ 1
- De omzet van inktpatronen van Sister in Europa in 2021 is
 $€ 9.765.000.000 \times 0,15 = € 1.464.750.000$ 1

26 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

- Door de overname van Inktmarkt.nl krijgt Sister een grotere afzet (q) wat kan leiden tot schaalvoordelen, en 1
  - daardoor nemen de gemiddelde totale kosten (GTK) af / daardoor neemt de kostprijs af 1
- of
- Door de overname van inktmarkt.nl zal de productie van kloonpatronen door concurrenten dalen 1
  - Hierdoor is het minder noodzakelijk om te innoveren, waardoor de gemiddelde totale kosten (GTK) kunnen dalen 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

27 maximumscore 3

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- Aan voorwaarde 1 is voldaan, want Sister heeft wereldwijd een omzet van meer dan 4 miljard euro / want Sister heeft alleen in Europa al een omzet van meer dan 1 miljard euro (en dit is ook zonder de overname al meer dan € 113.450.000) 1
- Aan voorwaarde 2 is niet voldaan, want (een van de twee ondernemingen, namelijk) 'Inktmarkt.nl' heeft een jaaromzet (van 20 miljoen euro) die lager is dan 30 miljoen euro (voorwaarde 2) 1
- Omdat slechts een van de twee voorwaarden van toepassing is / omdat de voorwaarden niet *allebei* van toepassing zijn, hoeven de bedrijven de overname niet te melden bij de mededingingsautoriteit 1

Opmerking:

Een juiste uitleg van de beide voorwaarden is vereist voor toekenning van het derde scorepunt.

28 maximumscore 2

Twee van de volgende voordelen:

- lagere prijs
- betere kwaliteit / betere service / innovatieve producten
- meer keuze

per juist voorbeeld 1 scorepunt toekennen

Opmerking:

Voor 'een betere prijs-kwaliteitverhouding' twee scorepunten toekennen.

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 11 juli.

6 Bronvermeldingen

Opgave 1

tekst   Vrij naar de Volkskrant "Doet Rutte III meer voor de rijken of de armen? Lees deze analyse". 18 oktober 2017

bron 1, bron 2   Vrij naar belastingdienst.nl - Heffingskortingen, boxen en tarieven

economie havo

Centraal examen havo

Tijdvak 3

Correctievoorschrift

Aan de secretarissen van het eindexamen van de scholen voor havo,

Bij het centraal examen economie havo:

Op **pagina 10**, bij **vraag 15** moet:

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- Het gerealiseerde bbp in 2013 is 603 miljard euro 1
- De boete is 0,2% van het bbp in 2013
 $0,002 \times 603 \text{ miljard euro} = 1,206 \text{ miljard euro}$
De boete is minder dan 1,5 miljard, dus de uitspraak is onjuist 1

worden vervangen door:

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- Het bbp in het voorafgaande jaar (2012) is 599 miljard euro 1
- De boete is 0,2% van het bbp (in het voorafgaande jaar)
 $0,002 \times 599 \text{ miljard euro} = 1,198 \text{ miljard euro}$
De boete is minder dan 1,5 miljard, dus de uitspraak is onjuist 1

Toelichting:

Zoals in de stam aangegeven is, heeft de boeteclausule betrekking op het bbp in het voorafgaande jaar. Abusievelijk is het bbp van 2013 in het correctievoorschrift opgenomen.

Ik verzoek u dit bericht door te geven aan de correctoren economie havo.

Namens het College voor Toetsen en Examens,

drs. P.J.J. Hendrikse,
voorzitter